

J. C. MAETIS

Múzy
za ostnatým
drátem

*Pro čtenáře Schindlerova seznamu
a Tatéra z Osvětimi*

 C PRESS

Múzy za ostnatým drátem

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz



J. C. Maetis

Múzy za ostnatým drátem – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2023

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

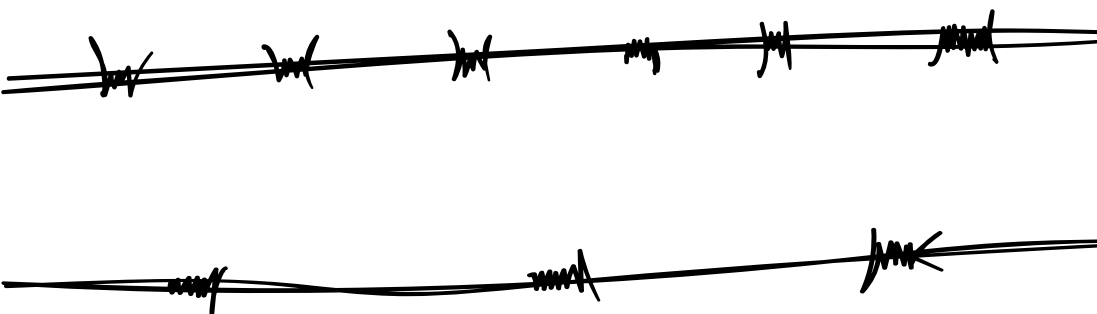
ALBATROS  **MEDIA**

J. C. MAETIS

**Múzy
za ostnatým
drátem**

J. C. MAETIS

Múzy za ostnatým drátem



 P R E S S

Copyright © 2023 by J. C. Maetis
All rights reserved.
Cover image © Freepik.com
Translation © Eva Kadlecová 2023

ISBN tištěné verze 978-80-264-4576-0
ISBN e-knihy 978-80-264-4636-1 (1. zveřejnění, 2023) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-264-4637-8 (1. zveřejnění, 2023) (mobi)
ISBN e-knihy 978-80-264-4635-4 (1. zveřejnění, 2023) (ePDF)

Prolog

Lublin, Polsko

Duben 1942

V životě jsem neměl takovou žízeň, tak sucho v ústech.

Rty jsem měl bolavé a popraskané, oteklý jazyk se mi lepil na patro, kdykoli jsem se pokusil polknout – což jsem vzdal už před několika hodinami. Došly mi sliny. Jediné, co teď procházelo smirkovým tunelem mých úst, byl můj mělký, namáhavý dech.

Nebyl jsem jediný.

V dobytčím vagónu se se mnou tísnilo asi sedmdesát dalších. Po padesátce jsem přestal počítat, když už na sebe byli namačkaní tak, že jsem ty na opačném konci neviděl.

Všude kolem sebe jsem viděl tytéž suché, rozpraskané rty a oteklé jazyky. A ztracené výrazy v zakalených očích, jakoby zastřených mlhou bezvědomí. *Vypadají teď takhle i moje oči?*

Když jsme vyjžděli z nádraží v Nise a měl jsem v ústech dost slin, abych mohl mluvit, dal jsem se do řeči s šedovlasým mužem toporného postoje jménem Ernst, který ještě před rokem vedl obchod s obuví na vídeňské Kärntnerstrasse.

Nadšeně jsem přikyvoval. „Ano, Kärntnerstrasse. Tu dobře znám. Pravidelně jsem se scházel s několika přáteli v Café Mozart, to je hned za rohem. A na konci na Kärntnertorpassage je samozřejmě hlavní policejní stanice. Dobře znám jednoho tamního policejního inspektora, Josefa...“ Zarazil jsem se, když na mě Ernst pozorně upřel oči.

„Policejního inspektora?“ povytáhl obočí. „Ale nejste informátor, že ne?“

„Ne, kdepak,“ odpověděl jsem honem a zrak mi padl na jeho pásku s Davidovou hvězdou. Věděl jsem, že mezi těmi mnoha lidmi, kteří stejně jako já skončili v dobytčím vagónu, byli i policejní informátoři. „Stejně patřil jen k vídeňské policii, nebyl u gestapa.“

„Aha,“ řekl Ernst, ale pokrčil u toho rameny, jako by mezi tím neviděl rozdíl.

„Scházel jsem se s ním kvůli informacím,“ dodal jsem.

„Informacím o čem?“ Ernstovy oči byly stále plné podezíravosti.

„Nic konkrétního ani důležitého,“ pokrčil jsem rameny. „Jen všeobecné věci kolem zločinů. Já jsem psal, víte...“

„Jako reportér? Nebo novinář?“

„V začátcích taky, ano. Ale potom jsem se věnoval hlavně psaní knih.“

Ernst zvolna přikývl, rozhlédl se po neutěšeném vagónu na transport dobytka a jeho oči se vrátily k mému rukávu, kde chyběla páska s hvězdou. „Zřejmě jste psal o něčem, o čem jste neměl, nemám pravdu?“

„Ano. Něco takového.“

Bylo to poněkud zjednodušené vysvětlení. Jenže kdybych to muhle muži odsouzenému k peklu jen proto, že je Žid, vysvětlil, že jsem původem taky Žid, ale poslední tři roky svou židovskou identitu skrývám, abych se pokusil přežít, vysloužil bych si jen potutelný úšklebek: „*Moc to nepomohlo, co?*“

Nějakou dobu mi ten riskantní podnik vycházel, ale nakonec přišla pozvánka k transportu do lágru zcela náhle a bez varování. Jedinou přípravou pro mě bylo v poslední chvíli kvapné setkání s mým agentem Julianem Reisnerem: neprojdou transportem jako Žid, ale jako katolický disident. „A nikdy tam nikomu nepřiznávej, že jsi Žid. Bude to těžké... A jakmile budeš v táboře, vyhledej Dietera Meisela. Musíš mu nějak předat ten dopis, co jsem ti dal. Dělá tam zástupce velitele.“

Bude to těžké. To bylo jasné hned od začátku, když mě odvedli dva vojáci a nastrkali mě s namířenou puškou s dvaceti dalšími do dobytčáku. Následoval nevyhnutelný sestup do pekla ve vlaku pozvolna supícím k východu.

Ludenburg... Nisa... Opolí... Kielce... Varšava... Lublin... Chelm...

Cesta se zdála nekonečná a vagón byl s každou zastávkou rozpálenější, nacpanější a smrdutější. Těla namačkaná jedno na druhé, že se mohla sotva pohnout nebo dýchat. A jelikož jsme neměli jinou možnost než si ulevovat tam, kde jsme právě stáli, pach dva dny staré moči a výkalů byl štiplavý čpavkem a připravoval nás i o tu trochu čerstvého vzduchu, která se k nám dostala.

Mělké, namáhavé nádechy a těžké, zmučené supění přerušované jen příležitostným zasténáním nebo nářkem, které přitahovaly pohledy kolemstojících. Ani ne tak z lítosti nebo obav, ale spíš z překvapení, že někomu ještě zbyla síla plakat.

Největší skupiny naložili v Opolí a Varšavě a tyhle nové návaly lidí mě odtrhly od Ernsta. Možná to bylo lepší. Ústa jsem měl tak vyprahlá, že bych stejně nemohl mluvit, ani kdybych na to měl sílu nebo chuť.

A někteří už podlehli.

Sám jsem viděl čtyři těla nehybně ležící na břiše a dál, kam jsem neviděl, byla bezpochyby další. Jedno se ještě chvíli pohybovalo, nesly se od něj sotva slyšitelné steny, ale teď se už několik hodin nepohnulo a leželo bez hlesu.

Některé oči se na těla upíraly déle, než měly. Chmurná připomínka toho, co nás čeká, jestli ta cesta brzy neskončí.

V noci a ráno už bylo chladno a první, kteří nastoupili, šouपालi nohama, aby se zahřáli. Teď už tu na pohyb nezbyl sebemenší prostor a dusivá tlačnice páchnoucích těl teplotu zvýšila na nesnesitelné vedro, které nám vysávalo z úst poslední zbytky vláh.

Toho odpoledne proniklo zvenku do vagónu šterbinou v místě, kde se ulomila část dřevěného bednění, několik kapek těžkého, větrem hnaného deště. Trojice nejbližších úst se otevřela a lapala po těch několika vzácných kapkách jako novorozená kuřátka po první potravě. Jedna z nich pak začala olizovat vlhké dřevo na kraji skuliny.

V tu chvíli už jsem se v mačkanici okolních těl skoro nemohl hýbat. Jediné, co mi zbývalo, bylo sledovat to s rozpačitou závistí.

Kdykoli jsem cítil, že do mě někdo narazil, přivínil jsem k sobě vlněný kabát – bezděčná ochrana před kapsáři –, než jsem si vzpomněl, že u sebe nemám nic, co by stálo za krádež. „*Tam, kam jdeš, nemají peníze žádnou hodnotu,*“ radil mi Julian. „*Jediné, co můžeš za něco směnit, je tabák.*“ A tak jsem měl pod podšívkou kabátu schovaných pár tobolek tabáku a několik rodinných fotografií. *Všechno, co zbývalo z mého života.* Při vzpomínce na rodinu, kterou jsem zanechal ve Vídni, se mi sevřelo srdce a pánilo mě v očích. Ale slzy se neobjevily. V mém těle už nezbývalo dost vláhy ani na ně.

V jednu chvíli jsem musel usnout, na nohou mě udržoval tlak všudypřítomných těl – protože další věc, na kterou si vzpomínám, byla strkanice a křik německých vojáků.

„*Sich beeilen.* Rychle... pohyb. Ven... *ven!*“

Šoural jsem se s masou lidí k otvoru. Na podlaze teď leželo osm schoulených těl, i když jedno z nich se ještě chabě pohybovalo.

„*Tudy...* pohyb, pohyb. Držte se v řadě.“

S očima oslněnýma náhlým světlem – i když slunce bylo slabé a zahalené do mraků – jsem upřel pohled na esesáka stojícího stranou. Zvláště na jeho čturu v koženém pouzdře.

„*Prosím...*“ žadonil jsem s nataženou rukou. „Trochu vody.“

Dozorce se zamračil a díval se na mě jako na špínu.

„*Já... já nejsem Žid,*“ naléhal jsem, maje na paměti Julianovu radu. „*Jsem katolík... jako vy.*“

Esesák se ujistil, že nemá židovskou pásku, a povytáhl obočí. „Evidentně jsi *někoho* naštvál,“ poznamenal.

„Ano, to... to asi ano.“ Sklopil jsem zrak. Bylo jasné, že takto se nikam nedostanu. Pak jsem si vzpomněl na to jméno a dopis od Juliana. Vylovil jsem z náprsní kapsy kabátu obálku a podal mu ji. „Mám po příjezdu kontaktovat Dietera Meisela a předat mu tento dopis.“

„Dieter Meisel je tady v Sobiboru zástupcem velitele,“ zamračil se. „Od koho znáš jeho jméno?“

„Od svého přítele ve Vídni. Myslím, že se s ním zná.“ Nechtěl jsem zacházet do detailů a zmiňovat, že jde o mého literárního agenta. Připadalo mi to irelevantní.

Z jeho insignií jsem vyčetl, že je to střední důstojník, Scharführer SS. V jedné ruce svíral černou hůl, která barevně téměř ladila s jeho tmavými vlasy pod čapkou, sčesanými ke stranám.

„Aha.“ Zamyšleně se zadíval na dopis a jeho přísný výraz se po chvíli trochu uvolnil. Zamával dopisem ve vzduchu. „Dohlédnu, aby to dostal.“ Pak natáhl paži a poplácal mě po rameni. „Podívej. Vypadáš jako dobrý chlap – ne jako ti *ostatní* tady.“ Jeho pohled se zaměřil na sunoucí se dav. „Ale dokud nedostanu přímý rozkaz od zástupce velitele Meisela nebo někoho podobného, stálo by mě život, kdyby někdo viděl, jak ti dávám napít. Kromě toho by mě zbytek téhle chátry nejspíš roztrhal na kusy.“

„Chápu... ano.“

„Ale jestli ti můžu poradit...“

Esesákovi se zaleskly oči, jako by se mi chystal sdělit vzácné tajemství. Naklonil jsem se blíž.

„První, co udělají, až přijdete dovnitř, je, že vás naženou do sprch. Zbav se špíny z cesty.“ Znovu střelil očima po šourajícím se davu. „A *vší* od té lůzy.“

Přikývl jsem.

„Voda je dost studená, na to se připrav,“ pousmál se. „Ale taky je čerstvá a pitná. Takže otevři pusu a vypij, kolik budeš potřebovat!“

„Děkuji,“ přikyvoval jsem dychtivě, ještě když jsem se připojil k zástupu a začal se šinout dál. „*Děkuji vám.*“

Jediné, na co jsem od té chvíle dokázal myslet, byla ledová voda dopadající na mé vyprahlé rty.

Myslel jsem na ni, když jsem se svlékal ve velké ubikaci spolu se dvěma stovkami dalších.

Myslel jsem na ni, když jsem čekal ve frontě na některou ze sprchových kójí – a bylo to nekonečné čekání.

Zesilující třes v nohách mi připomínal, že už mi nezbývá mnoho sil – najednou jsem dostal strach, že omdlím, ještě než se dostanu ke sprchám.

A pak jsme konečně byli uvnitř – osmdesát nebo devadesát lidí v každé z velkých kabin. Zaklaply se za námi dveře.

Musel jsem odstrčit nějakého staršího muže, abych se dostal přímo pod jednu ze sprchových trysek. Potom, jakmile jsem zaslechl tiché drnění v trubkách, jsem zaklonil hlavu a otevřel ústa v očekávání nírvány první vody, která se po třech dnech dotkne mých rtů.

1

*„Básníci jsou učitelé nás obyčejných lidí při poznávání lidské duše,
neboť pijí z pramenů, jež nebyly dosud zpřístupněny vědě.“*
– Sigmund Freud

• Mathias

Vídeň, březen 1938

Já, Mathias Kraemer, si živě vzpomínám na první skutečné varování, které jsem zaznamenal. Bylo to na setkání „Kruhu“ svolaném Sigmundem Freudem, které jsem navštívil se svým mladým bratrancem Johannesem Namalem a naším literárním agentem Julianem Reisnerem.

„Tohle je možná na nějakou dobu poslední setkání, které budeme moci uspořádat.“ Sigmund Freud se zvolna rozhlížel po sešlosti téměř třiceti lidí tím pevným, neproniknutelným pohledem skrz kulaté brýle s obroučkami z rohoviny, který jako by viděl až na dno vaší duše a dokázal vás analyzovat v pěti nebo deseti krocích. „Vlastně si nejsem jist, jestli je to zcela bezpečné i teď, v předvečer anšlusu.“

„Proto jsme také z bezpečnostních důvodů uspořádali schůzku v tomto hotelu místo našich obvyklých míst,“ dodal Viktor Kraft, sedící po jeho boku. „I když posledních pár let naše setkání nebyla příliš častá.“

„Přesně tak,“ přitakal mu Freud. „Ale měli jsme pocit, že tato schůze je obzvláště důležitá – hlavně proto, že klidně může být

poslední.“ Vážně si sešlost prohlížel. „Poslední příležitost předat si rady a podporu pro temné dny, které nás možná čekají.“

Felix Kaufmann a Edgar Zissel jen se sklopenýma očima a zamýšleným výrazem mlčky přikývli. Dva roky stará vražda předsedy Kruhu Morrise Schlicka spolu se stínem stále se přiostrůjících nacistických výnosů – které už nevyhrožovaly pouze Židům, ale také intelektuálům – vedly ke ztrátě mnoha zásadních členů. Kruh přežíval už jen díky sloučení Freudova původního „nejvyššího kruhu“ se zbylým osazenstvem Schlickova spolku. Jedinečné společenství vědců, filosofů, psychiatrů, matematiků a spisovatelů. Od roku 1936 se veškeré jejich schůzky odehrávaly utajeně v soukromí, ale alespoň většina z nich probíhala v centru Vídně nebo jeho blízkém okolí. Tentokrát se sešli v tomto všedním hotýlku v Aspernu na periferii, jako by jeho odlehlost snad mohla zaručit větší utajení a bezpečnost.

Ale já a Johannes jsme tu cestu absolvovali rádi. V mnoha ohledech jsme se cítili poctěni, že můžeme být součástí této velevážené skupiny, byli jsme koneckonců jen průměrní romanopisci, jejichž sláva se s Zweigem, nebo dokonce Freudem nemohla měřit. Naše vstupenka do Kruhu byla přímo dvojitá: můj strýc Samuel Namal, Johannesův otec, přední statistik a matematický teoretik, patřil do původního „vídeňského Kruhu“, a navíc Julian pracoval jako literární agent na některých Freudových knihách.

Kaufmann tázavě zvedl zrak. „Bude dnes někdo skupině prezentovat svá empirická zjištění nebo teorie?“

Zvedly se dvě paže a dalších dvacet minut se debatovalo a argumentovalo o několika otázkách, ale zdálo se, že většině lidí v místnosti chybí chuť potýkat se s vědeckými a filosofickými argumenty, které by mohly vést ke světlejším zítřkům, když byla tak blízko temná vidina anšlusu. Konverzace se brzy stočila k politice a nastávající hrozbě.

„Myslíte, že Schuschnigg rezignuje a prostě ustoupí Hitlerovi?“ zeptal se muž sedící o něco víc vzadu v salónu.

„Podle mě nemá na výběr,“ odtušil Zilsel. „Jestli to udělá, nebo ne, je už nepodstatné. Zítra, nejpozději pozítří převzou moc nacisti. Jedinou otázkou je, zda z toho kancléř Schuschnigg vyvázne živý a zda se vyhne vězení.“

Skupinou proběhla vlna neklidného mumlání. V salónu bylo horko a napětí bylo téměř hmatatelné. Cítil jsem, jak se mi pod sakem lepší košile na záda. Pohlédl jsem naproti na Johannese a Juliana a spatřil úzkost vrytou i do jejich tváří. *Jestli se cítí ohrožený Freud a jeho nejužší Kruh, jaká naděje pak zbývá nám ostatním?*

Sigmund Freud zvedl ruku, aby sešlost uklidnil. „Navrhuji se s našimi starostmi a obavami neukvapovat.“ Zhluboka se nadechl, snad aby si uspořádal myšlenky. „Neustále je mi doporučováno a vnučováno, abych odešel. A i když bych to konec konců vzhledem ke svému postavení udělat mohl, musím myslet na svou rodinu. Ženu, dceru a čtyři sestry zde ve Vídni. Nejsem si jist, že by mohly odejít stejně snadno jako já, takže musím brát v úvahu i to.“ Pokradmu se rozhlédl po svém nepočteném publiku. „Mnozí z vás, pokud vůbec dostanou příležitost utéct, budou možná čelit podobnému dilematu: chopíte se šance a necháte své rodiny napospas neznámému a možná nevysovitelně krutému osudu? To není vůbec snadné rozhodnutí.“

• • •

Druhé varování jsem zaznamenal, když do Café Mozart vešel esesák a zeptal se, zda jsou přítomni nějakí Židé a kteří ze Židů, co známe, kavárnu pravidelně navštěvují.

Seděl jsem s Johanneselem u stolku nějakých osm metrů od pultu, kde důstojník SS takto zpovídal dva číšníky. Měli jsme velké štěstí,

že mezi námi a ním stály další dva stoly, jinak by jeho zrak nejspíš automaticky spočinul na nás. I tak jsem měl dojem, že si nás prohlížel o chvíli déle, než by bylo nutné, ale mohlo jít jen o výplod mé přebujelé fantazie po onom setkání Freudova Kruhu o čtyři dny dříve.

Mozartovi jsme dávali přednost před mnoha dalšími nádhernými kavárnami ve Vídni, protože se nechoval přehnaně okázale. Sperl nebo Landtmann byly asi přepychovější, měly krásnější výzdobu a byly spojené se jmény jako Mahler a Chopin, ale pro nás byla prvořadá Mozartova světlost a otevřenost. Ať jste si v Café Mozart sedli kamkoli, prakticky vždy jste byli zaliti paprsky slunce a mohli sledovat hemžení venku na ulici. Velkými čelními okny jsme viděli i poslední kroky toho přicházejícího esesáka. Ale když teď mluvil s číšníky, byli bychom dali přednost nějakému tmavšímu místu v ústraní.

Scházeli jsme se pravidelně každý týden, vždycky skoro ve stejnou dobu – čtvrtek v šest hodin večer. Setkávali se tu pracovníci úřadů a obchodů po konci pracovní doby s prvními z těch, kteří se chystali navštívit operu, koncert nebo divadelní představení. A mnohokrát se k nám připojil i náš literární agent Julian a vedli jsme řeči o tom, jak pokračují naše nejnovější výtvořky, jak se daří knižnímu trhu, či o světě obecně.

Mezi mnou, sedmačtyřicetiletým mužem, a Johannesem, který před pár týdny oslavil teprve dvaatřicáté narozeniny, byl výrazný věkový rozdíl, ale cítili jsme se víc jako bratři než jako bratřanci. Naše vzájemné pouto snad upevňovala právě naše společná profese. Já jsem už šestnáct let psal kriminální thrillery, Johannes se věnoval stejnému žánru pátým rokem. Julianovi jsem ho vlastně představil já. Ale nebyla to jen tak nějaká příbuzenská laskavost. Po několika počátečních radách jsem cítil, že Johannes je nadějným autorem. A Julian se mnou souhlasil. Jedenačtyřicetiletý Julian nejenže

přemostil tu věkovou propast mezi námi, ale zároveň byl nám oběma mentorem a průvodcem.

„Kéž by s námi teď byl Julian,“ zamumlal Johannes polohlasně. „Věděl by přesně, co má říct, aby nás uklidnil.“

„To je podle mě přesně ten důvod, proč teď s námi není. Zvlášť po té poslední schůzce Kruhu. Před třemi dny došlo k anšlusu a takových autorů jako my má mnohem víc.“ I když můj hlas byl sotva víc než tlumený šepot, nechtěl jsem otevřeně vyslovit slovo Židů, když necelých deset kroků ode mě stál esesák. „A k tomu pracuje s lidmi, kteří píšou o politice, a s potenciálními podvrtnými živly. Když jsem s ním naposled mluvil, říkal, že mu věčně zvoní telefon. Že se snaží vysvětlit situaci spoustě lidí, jako jsem já.“

Anšlus, převzetí a anektování Rakouska Německem, mnoho lidí zaskočilo – muselo to být dobrých dvacet, třicet procent. Ale větším překvapením bylo, že zbývajících sedmdesát, osmdesát procent se s Hitlerem a nacistickou nadvládou tak snadno smířilo.

Byla to invaze a převzetí moci, při němž byla sotva vystřelena kulka.

U kořene této smířenosti stála sdílená vize a identita, a nejen fakt, že Hitler byl rakousko-německého původu. Protižidovská nálada panovala v Rakousku už nějakou dobu. Anšlus a příchod toho esesáka do Café Mozart byly jen konečným viditelným razítkem, dokladem, že teď je to oficiální.

Dva mladí číšníci se tvářili neurčitě, nechápavě krčili rameny, tvrdili, že nevědí, kteří z pravidelných návštěvníků kavárny jsou a nejsou Židé.

„No tak,“ naléhal na ně důstojník. „Neříkejte mi, že o tomhle nemáte přehled. Jak dlouho tu pracujete?“ Bylo mu sotva něco přes třicet let, ale do jeho hlasu se vloudila vážnost neodpovídající tomu věku, jeho ostré modré oči je upřeně zkoumaly. „Když mi neřeknete pravdu, může se vám to vymstít.“

Jeden z číšníků se zatvářil nejistě, jako by se chystal něco prozradit, když se zezadu ozval další hlas.

„Můj personál říká naprostou pravdu, že o těchto věcech nic neví.“ K esesákovi směle přistoupil Otto Karner, majitel Café Mozart. „Stejně jako já – a to tento podnik vedu už devět let.“

„Není to od vás poněkud nedbalé – nevědět, kdo jsou vaši štamgasti?“

„Naše práce není prověřovat původ hostů.“ Karner se upjatě usmál: „Pouze jim nabízet tu nejlepší kávu a zákusky ve městě.“

Esesák si Karnera měřil s neskrývaným pohrdáním, jako by on sám klidně mohl být Žid. Karner měl tmavé vlasy a tak trochu nemístný knírek ve stylu Chaplina či Hitlera – ten byl momentálně velmi populární –, ale tím jeho židovská podobnost končila. Měl krátký, zakrslý nos a byl statný jako řezník nebo pěvec v opeře. Jeho podsaditá postava bývala často oděna ve stříbro-šedém nebo bílém lněném obleku, jako by nebyl kavárníkem ve Vídni, ale spíše v Maroku nebo Panamě. Jediným kontrastním prvkem v jeho oděvu býval malý černý nebo tmavomodrý motýlek.

„Majitel Café Central tvrdil, že nemá problém uvést, kteří z jeho návštěvníků jsou Židé.“ Esesák sarkasticky nakrčil koutek. „Proč si chcete ztěžovat situaci tím, že nám nevyhovíte?“

„To by mohlo být tím, že Central je Hitlerova oblíbená kavárna ve Vídni,“ pokrčil rameny Karner. „Možná se jen snaží zajistit, aby nebyli přítomni Židi, až se je Führer uráčí poctit další návštěvou. Nejspíš se vám jen snaží zavděčit.“

Nad Karnerovou smělostí jsem se musel bránit úsměvu, který jsem zamaskoval dalším usrknutím ze šálku s kávou.

„Konec řeči.“ Zesilující zardění v důstojníkově tváři rychle vystřídal výraz vzteku. Jednou rukou Karnera odstrčil a hrdě ukročil na jeho místo, jako by se za něj chystal převzít vedení podniku. „Chci učinit oznámení.“

Pozorně se po kavárně rozhlédl a zvolal: „Věnujte mi pozornost!“ Okamžik počkal, než se utišil mírný ruch konverzace doprovázený cinkáním příborů. „Jsem Scharführer Heinrich Schnabel z rakouské SS. Všichni Židé, kteří jsou nyní přítomni v této kavárně, mi okamžitě předloží doklady – bez výjimek!“

Ucítil jsem, jak mi další doušek kávy uvízl v hrdle. Pohlédl jsem na Johannese se svým nejlepším nečitelným výrazem tázajícím se: „Kdo, já?“; ale on už mezitím hledal útočiště v zírání na rozjedený čokoládový dort na svém talířku. Jeho vidlička si pohrávala s dalším soustem – zřejmě se ho bál donést k ústům pro případ, že by měl s jeho spolknutím podobné potíže jako já.

Z nás dvou jsem to byl já, kdo vypadal jako typický Žid – měl jsem tmavohnědé vlasy a hnědé oči, zatímco Johannesovy vlasy měly světlehnědou barvu a oči byly světle hnědozelené. Snadno by se mohl vydávat za rakouského katolíka nebo luterána. Johannesův otec Samuel Namal, můj strýc, který bohužel zemřel před čtyřmi lety, byl výraznou osobností nejen své rodiny, ale i celého Rakouska: byl jedním z našich nejvýznačnějších statistiků. Oženil se se světlovlasou rakouskou katoličkou a na Johannese přešly její geny. Náš vzhled byl proto tak odlišný, že by jen málokoho v kavárně napadlo, že jsme příbuzní.

Vteřiny se vlekly, jako by trvaly věčnost.

Tichý šum konverzace se po chvíli vrátil, jen byl teď jaksí nepřirozenější a neklidnější.

„Cože, *nikdo?*“ zvolal rozhořčeně Schnabel a z jeho hlasu bylo jasné, že nevěří, že by tu nebyl přítomen ani jeden Žid. Židovská populace ve Vídni teď činila 190 000 osob – přes deset procent celkového počtu obyvatel. Proto bylo vskutku těžko uvěřitelné, že by v kavárně mezi více než čtyřiceti návštěvníky nebyl ani jeden. Hlasitě se nadechl. „Možná bych vám měl připomenout, že momentálně platí amnestie. Židé, kteří se mi přihlásí, budou náležitě zapsáni,

a tím to skončí. Zatímco pro ty, kdo se budou schovávat a amnestii propásnou, to bude daleko složitější. Budou proti nim vznesena obvinění včetně bránění spravedlnosti.“

Cítil jsem, jak mi nálada valem klesá, a skoro jsem si přál, aby i moje tělo mohlo klesnout k podlaze a zmizet pod ní kamsi do neviditelná. *Nemohlo by se stát, že mě ten Scharführer Schnabel vážně později pozná a použije proti mně, že jsem se nepřihlásil?*

„*Nikdo.*“ Schnabelův pronikavý pohled prohledával kavárnu, pochyboval, *nevěřil*.

A jak vteřiny plynuly, uvažoval jsem, jestli se mu nemám nabídnout, jako jakýsi obětní beránek, který zachrání zbytek kavárny od toho nesnesitelného napětí. Koneckonců slíbil, že všechno bude v pořádku, že „*tím to skončí*“. Ale pak ta chvíle pominula.

„Dobře. Všichni jste dostali svou šanci.“ Schnabel se otočil a dokráčel ke dveřím. Než je otevřel, ještě se krátce ohlédl: „Když někdo z vás změní názor, můžete se přijít přihlásit na Karmelitermarkt dnes do půlnoci – pak amnestie končí. Potom už bude pozdě.“

Chvilí poté, co Schnabel odešel, se k našemu stolku přiloudal Otto Karner. Zašklebil se. „Bojím se, že se vrátí.“

Zasmušile jsem přikývl. „Já taky. Myslíte si, že ta jeho amnestie může přinést něco dobrého?“

„Ne, nemyslím. Můžete se na to poptat, jestli chcete, ale podle mě je to nejspíš trik. Jen se podívejte na Hitlera. Ještě před pár lety v tom svém projevu prohlašoval, že Německo nemá v úmyslu zasahovat do vnitřních záležitostí Rakouska, natož ho anektovat. A teď tohle!“ Otto bezmocně rozhodil ruce.

Ozval se Johannes: „Tou možností, že se vrátí, máte na mysli, že by to nemuselo přinést další nepříjemnosti jen pro nás, ale hlavně pro *vás*? Že bychom sem už radši neměli chodit?“

„Ne, tak jsem to rozhodně nemyslel.“ Otto vypadal, že se ho ta otázka dotkla. „Dobře víte, že jestli se vrátí, řeknu totéž co dnes.“

Budu vás chránit.“ Hořce se usmál: „Podle toho, co říkal, vám tu bude mnohem líp než v Café Central, kde vás bez váhání udají, jen aby udělali radost Führerovi. Takže nemáte-li v úmyslu už nikdy nepřijít na kávu nebo zákusek, budete bezpečnější u mě než...“ Otto se odmlčel uprostřed věty, když si všiml, že jeden z číšníků na něj významně pokyvuje.

Otto Karner sledoval mladíkův pohled a ohlédl se přímo na Scharführera Schnabela, který rozmlouval s dvojicí u venkovního stolku a díval se přitom prosklenou čelní stěnou přímo na nás tři.

2

Židi a cikáni již nejsou považováni za občany Německé říše a nemají právo volit ani v Reichstagu, ani v referendu o anšlusu.

• Johannes

Podíval jsem se na hodinky a dojídal zbytek večeře, kterou mi připravila Hana.

„Chutná ti?“ zeptala se.

Až v tu chvíli jsem si uvědomil, že jsem ji zhltal, aniž bych se soustředil na to, co vlastně jím. Začal jsem dávat větší pozor a vychutnávat si poslední sousta jehněčího guláše s paprikou a bramborami. „Je to výborné – jako vždycky.“ Hana byla dobrá kuchařka, ale její repertoár zahrnoval nanejvýš osm nebo devět jídel, která pravidelně střídala.

„Výborné, mami,“ souhlasila se zářivým úsměvem naše mladší, teprve čtyřletá dcera Elena. Když jsme se k večeři usadili, Hana jí pečlivě nakrájela maso na menší kousky za jejích vytrvalých protestů: „To nemusíš, já už nejsem mimino.“

Náš starší syn Stefan, nyní devítiletý, se jen usmál a přikývl, aby se nezdržoval ve svém závodním tempu hltání – i když za něj mohla spíš radost než nedočkavost být už někde jinde.

Já už byl duchem zase u plánů, které jsem předtím probíral s Mathiasem.

Rozhodli jsme se, že by jeden z nás měl vyzkoušet tu „amnestii“, o níž mluvil esesák Schnabel. A rozhodlo se taky, že bych

to měl být já, protože vypadám nejméně židovsky. Striktně vzato jsem vlastně vůbec Žid nebyl. Můj otec byl Žid, ale matka katolička, a v judaismu náboženství přechází přes matku. Problém však byl, že otec byl v Rakousku velmi významnou osobností, jedním z předních statistiků a také hrdým a ostentativním členem sociálnědemokratické strany, tedy hlavní opozice nacistů. Bylo proto pravděpodobné, že mě coby jeho syna budou brát jako „typického“ Žida a provokatéra.

Jednou jsem se otce zeptal, jestli jeho sňatek s příslušnicí jiného náboženství nějak souvisel s jeho stejně ostentativním ateismem – můj otec nikdy nedělal nic napůl –, ale on se jen pousmál. „Ne. Tvá matka byla prostě ta nejhezčí holka, jakou jsem ve škole poznal. Přesně tak jednoduché to bylo.“

A jako syn svého otce, znáte to – jablko nepadá daleko od stromu – jsem se vydal přesně po téže cestě, když jsem se seznámil s Hanou. Byla tak nádherná, s vlasy v barvě obilí vyběleného sluncem a křišťálově zelenýma očima, že jsem jí zkrátka nedokázal odolat.

Napadalo mě však, jestli se v otci podvědomě neodehrávalo ještě něco jiného – otázka tak troufalá, že jsem se mu ji v té době neodvážil položit: jestli tak zčásti neředit svůj rodokmen, aby ochránil své děti před stigmatizací židovstvím, která se v Rakousku projevovala čím dál výrazněji už od 20. let. A jestli jsem já neudělal totéž, když jsem se oženil s Hanou – abych se zbavil toho stigmatu, aby má rodina byla *bezpečnější*.

Rozhlédl jsem se kolem stolu po své dokonalé rakouské rodině: Elena s vlasy téměř stejně světlými jako její matka, Stefan se světlehnědými vlasy a oříškovými očima, který se víc podobal mně. Zdálo se mi to jako včera, když ho otec choval na klíně, hrdě zvedal před sebe a něžně líbal na čelo – i když už to bylo přes čtyři roky, co ve čtyřiašedesáti letech podlehl rakovině, která ho už dlouho rozežírala.

To byla také jediná útěcha, kterou jsem ohledně otcova úmrtí pociťoval. Že se nedožil tohoto šílenství s anšlusem a běsnícím nacismem – bylo by ho to stejně zabilo. V duchu jsem se tomu oxymóronu usmál.

Dokonce jsme si před rokem nechali zhotovit jeden z těch klasických rodinných portrétů v sépiovém odstínu, aby nás zvěčňoval. Dnes měl čestné místo na kredenci: *dokonalá rakouská rodina*. I ten nejzapřisáhlejší árijský nacista by při pohledu na něj musel vzdychnout: „Ach, jaká krásná rodinka!“

Když Hana ukládala děti do postele, zazvonil telefon. Mathias.

„Ještě jsi nešel?“

„Ne. Vyrazím za chvíli. Chtěl jsem, aby byla tma, ale ne moc pozdě. Proč?“

Mathias na druhém konci zvolna vydechl. „Říkal jsem si, jestli bys tam měl vůbec chodit. Otto má možná pravdu – může to být podfuk.“

„To nezjistíme, dokud to jeden z nás nevyzkouší. A o mě se neboj – stoupnu si někam do stínu a budu jen pozorovat.“ Přešel jsem na veselejší tón: „Kromě toho vypadám víc árijsky než... než Hitler.“

Mathias se uchechtl. To bylo to jediné, co nám ještě zbývalo: snaha vnést trochu světla do této temné a hroživé bouře. „Dávej na sebe pozor,“ řekl. „Neriskuj. Hitler a nacisti za to nestojí.“

Když jsem si v předsíni oblékal kabát a klobouk, zeptala se Hana: „Je všechno v pořádku?“

„Ano, je. To volal Mathias.“ Měl jsem za to, že Hana náš rozhovor neslyšela, měla v tu chvíli dost práce s dětmi. Kromě toho nemělo smysl jí zbytečně přidělovat starosti, když nejspíš o nic nešlo. „Připomínal mi tu novou spisovatelskou skupinu, kterou jsem slíbil vyzkoušet. Nebude to trvat dlouho – jen asi hodinku.“ Konejšivě jsem se usmál.

„Dobře. Tak zatím ahoj.“

Ale když Hana můj úsměv opětovala a naklonila se ke mně, aby mě políbila, těsně než jsem vyšel ze dveří, ucítil jsem závan nejistoty. Začínal jsem se strachovat, jestli část mé konverzace s Mathiasem přece jen nevyslechla.

• • •

Vídeňská čtvrť Karmeliterviertel byla velmi silně židovská a jejím centrem bylo uprostřed ležící tržiště. Rozlehlé dlážděné náměstí sto na sto metrů bylo přes týden otevřené všem obchodníkům, přičemž Židé tu obchodovali hlavně ve středu a v neděli. Dala se tu spatřit hojnost pestré zeleniny a ovoce z okolních farem, živá drůbež v klíčcích a tu a tam i uvázané jehňátko. Jediným rozdílem v převážně židovské dny byl větší podíl nakládaných ryb, oliv a sladkostí jako baklava a chalva.

Můj otec bydlíval na kraji této čtvrti, ale já jsem teď žil o více než kilometr dál, na jihozápad odtud. *Jako bych se snažil vzdálit svému židovskému původu nejen sňatkem, ale i volbou adresy.*

Rozhodl jsem se jít pěšky. Chtěl jsem se raději vyhnout tramvajím a autobusům, kde by po mně mohli chtít doklady. I když jsem striktně vzato nebyl Žid, Namal bylo běžné rakousko-židovské jméno, a někdo by si mohl vzpomenout na mého otce: „*Á, syn Samuela Namala, toho židovského socialisty a antinacisty. Znáám někoho, kdo by vám rád položil pár otázek. Půjďte se mnou.*“

Čím víc jsem se blížil Karmelitské čtvrti, tím jsem byl nervóznější. Zatím jsem viděl nejméně tři zabeďněné obchody – když jsem tu byl naposledy před dvěma týdny, ničeho takového jsem si nevšiml – a v ulici přede mnou ležely další dva. *Byli jejich majiteli Židé?* Odpovědělo mi jméno MARX na nejvzdálenějším z nich, přeškrtnuté dvěma žlutými čarami vedle Davidovy hvězdy namalované touž žlutou barvou. Polkl jsem. Věci se daly do pohybu rychleji, než jsem čekal.

Zatočil jsem do vedlejší ulice. Další dva zabeđené obchody a dvacet metrů za nimi ještě jeden naproti. Část bednění byla strhaná a za ní se lesklo rozbité okno.

Z konce ulice ke mně doléhal hluk, mumlání a hučení hlasů – k náměstí mi zbývalo už jen padesát metrů. Znělo to jako větší shromáždění lidí. Proti mně krácel pár ve středním věku se svěšenými rameny. Upírali zraky netečně kupředu, nepodívali se mi do očí. Nedaleko za nimi šli dva mladí muži jen něco přes dvacet let, kteří na mě pohlédli, než jsme se minuli.

Jejich pohled jsem krátce opětoval. *Sledují snad ten pár?* Vtom jsem zaregistroval náhlý zvuk šarvátky a pohyb, až jsem leknutím nadskočil a srdce se mi rozbušilo v krku. Jen krůček ode mě se daly na útěk dvě kočky, které se přehrabovaly v odpadcích. Na vteřinu jsem zavřel oči a mé tlukoucí srdce se trochu uklidnilo. Neměl jsem sem chodit. Možná bych se měl prostě otočit a vrátit, než bude pozdě.

Jenže hukot hlasů přede mnou, spolu se sílícím světlem, mě přitahovaly. *Zvědavost zabila kočku.*

Na stěně po mém boku někdo nahonem přemaloval protifašistický slogan, ale zdálo se, že při tom použili stejnou žlutou barvu, kterou mezitím smyl děšť, takže stopy hesla stále prosvítaly. Nad ním byla tučnými černými písmeny namalovaná slova: *Amnestie Sammeln – Amnestijní shromáždění...* a šipka mířící ke dvacet metrů vzdálenému náměstí.

Jakmile se mi jeho plocha rozprostřela před očima, poznal jsem, co je zdrojem toho světla. Dvě řady obloukových lamp na trojnožkách z obou stran dlouhého stolu s trnoží, vedle nějž jsem spatřil prapor se stejným nápisem *Amnestie Sammeln*.

Jak jsem sliboval Mathiasovi, došoural jsem se ke straně, schoval se do stínů vzadu na náměstí a pozoroval. Dnes tu nebyly stánky s ovocem a zeleninou, olivy, baklava, chalva ani drůbež v klíčcích –

jen ten dlouhý osvětlený stůl, nějací němečtí vojáci na jedné straně a krátká řada lidí, pravděpodobně Židů, na druhé. Byli to samí starší lidé.

Dvojice německých vojáků za stolem zřejmě zaznamenávala údaje. Psali poznámky, pravidelně přikyvovali, než dali na papír rázítka a pozvali si dalšího v řadě. Viděl jsem, že ti s již orazítkovanými papíry stáli v malých hloučcích na odlehlém konci náměstí. Bylo tam i několik vojáků, ale vypadalo to, že se Židy rozmlouvají celkem přívětivě – beze známek napětí, vynucování, natož nějakého zadržování. *Možná Schnabel nakonec přece jen mluvil pravdu.*

Pak jsem si ale po straně všiml něčeho znepokojivého. Skupinka lidí v rohu náměstí rozdělala malý oheň. Nejprve jsem si myslel, že se chtěli jen zahřát. Ale potom jsem uviděl, že jeden z nich mává nacistickou vlajkou, a rozeznal jsem, co to do ohně házejí: nebylo to dřevo, karton ani papíry, ale knihy!

Došel jsem blíž, abych si přečetl, jaké knihy pálí: *Bernstein, Freud, Schnitzler, Remarque, Werfel, Zweig...* Autoři byli samí Židé nebo disidenti!

Nejbližší z německých vojáků křikl jejich směrem: „Tohle byste tu neměli dělat!“

„Jak jinak máme těm židovským psům dát vědět, že nejsou ve Vídni vítaní?“ zavolal na něj jeden z mužů.

V tu chvíli mi došlo, co se stalo. Rozkřiklo se, že na náměstí se Židům uděluje amnestie, a tak se hned objevila skupina nacistů, aby je mohla zastrašovat.

Hauptmann, Einstein... Roth... Salten...

Jak ale plameny šplhaly po knihách čím dál výš, spatřil jsem další důvod, proč tomu vojákovi oheň nedělá radost. Plameny totiž osvětlovaly dva autobusy na odlehlé straně náměstí, které předtím ležely ve stínech a temnotě, kam nedosáhl nemilosrdný svit obloukových lamp. V jednom z autobusů seděla stará dáma, klepala na sklo

a ukazovala na něco na náměstí, jako by tam cosi zapoměla. Voják vedle ní však vehementně kroutil hlavou. Jako by říkal: *Pustili jsme vás do autobusu, ale nemůžete jen tak vystoupit.*

Otto měl pravdu. *Přece to byla past!*

Zavrával jsem pryč od ohně – nejen pro jeho žár, ale pro to, co zastupoval! Ukryl jsem se zpátky do stínů. A právě v tu chvíli zaujala mou pozornost dvojice knih přikládaných do ohně. I kdybych snad nepoznal jejich obálky, nemohl jsem přehlédnout nápis velkými zdobnými písmeny: *Mathias Kraemer*. Jedna z knih se rozvěřela a můj pohled padl na charakteristickou fotografii Sherlocka Holmesa moderní doby, jasně patrnou na předsádce.

Žádnou vlastní knihu jsem tam díkybohu neviděl – ale v té době jsem také ještě nebyl zdaleka tak známý. Byla to zřejmě jedna z těch chvil, kdy jsem byl paradoxně vděčný za to, že mé knihy nečte víc lidí. Jak jsem tak sledoval, jak se stránky kroutí a z knihy mého bratrance šlehají plameny, musel jsem strnout na chvíli delší, než jakou jsem si uvědomil. Když jsem totiž zvedl zrak, spatřil jsem u vzdáleného konce dlouhého stolu někoho, koho jsem znal: Scharführera Heinricha Schnabela. Zdálo se, že si mě v té chvíli všiml také a vzpomínal, odkud mě zná, protože ukázal mým směrem.

Rychle jsem ustoupil zpátky do šera, ale v tu chvíli jsem ucítil, jak mě někdo z boku pevně popadl za paži – bezpochyby některý z vojáků, kterému dal Schnabel znamení – a začal mě neoblomně vléct hlouběji do stínů.

3

*„Žijeme v pozoruhodné době. Ke svému úžasu zjišťujeme,
že pokrok se spřáhl s barbarstvím.“*
– Sigmund Freud

• Johannes

Dopadl jsem na zadní sedadlo auta, které se hned nato rozjelo.
„Co ty tady *sakra* děláš?“

Byl jsem ještě leknutím celý omámený, a tak mi chvíli trvalo, než jsem se zorientoval a poznal hlas svého únosce: Josef Weber, místní policejní inspektor, kterého mi před třemi lety představil Mathias a který se za tu dobu – po nespočtu setkání po barech a restauracích kvůli mým rešerším policejní práce a života městského podsvětí – stal čímsi jako mým přítelem.

„Byl jsem dnes s Mathiasem v Mozartovi a doslechli jsme se, že večer na náměstí udělují Židům amnestii – tak jsem si to přišel ověřit.“ Vylíčil jsem mu Schnabelovo oznámení v kavárně, co si o něm myslel Otto a na čem jsem se nakonec dohodl s Mathiasem.

Josef se náhle zatvářil polekaně a jeho pohled ve zpětném zrcátku se zostril: „Můj Bože! Neříkej mi, že s tebou na náměstí přišel i Mathias!“

„Ne. Dohodlo se, že bych měl jít sám – protože vypadám méně jako Žid.“

„No, aspoň nejste úplní idioti.“ Jeho ústa ožila stopou úsměvu, když se ke mně krátce napůl otočil. „Měli jste poslechnout Otta. Když on říká, že je to past, poví vám o tom esesák a nakonec to jako past vypadá, nejspíš to bude past!“

„Nejdříve to vypadalo normálně,“ bránil jsem se chabě. „Poděpisovaly se formuláře, vojáci se tvářili kamarádsky a jako že pomáhají. Ale pak jsem na druhé straně uviděl ten autobus.“

„Víš, k čemu tam ty autobusy jsou?“ Další Josefův pohled v zrcátku, ostrý a znepokojený. „Mají odvézt všechny, kdo přijdou, ne daleko do skladiště, kde je zavřou. Řeknou jim, že za to, že byli poctiví a přišli, tam na ně čeká čaj, káva a teplé jídlo – ale jakmile zmizí ve stínech světla těch obloukových lamp, je s nimi amen. Vojáci se začnou chovat úplně jinak a už není cesty zpátky.“ Zavrtěl hlavou. „Před dvěma dny zrekvírovali nepoužívané nádraží Nord-westbahnhof a zřídili si tam provizorní koncentrační tábor. Drží tam odhadem skoro dvacet tisíc Židů a disidentů.“

Jeho slova mě překvapila, ale po Schnabelově návštěvě v kavárně a hrůzách uplynulého večera zřejmě méně, než by měla. Už jsem vůči podobným zprávám začínal být otupělý. „Ale o co jim tedy jde, když pořádají takovou falešnou amnestii?“

„Jen o to, že gestapo a SS všechny ty Židy a odpůrce nebudou muset honit – když přijdete sami, ušetříte jim práci.“ Josef pokrčil rameny: „Ze stejného důvodu tenhle Schnabel nechodil v Mozartovi od stolu ke stolu a nechtěl po vás doklady. To by dalo moc práce a ještě by přitom riskoval, že rozčílí těch devadesát procent řádných árijských občanů Vídně. Z nichž mnozí patří ke smetánce, když se scházejí v podniku jako Mozart.“

Najednou mě něco napadlo a zeptal jsem se: „A cos na tom náměstí dělal ty?“

„Na stanici v Kärntnerstrasse jsme dostali echo, že tu má proběhnout malá demonstrace. Já a pár kolegů jsme se tu raději chtěli

ukázat pro případ, že by došlo k nějakým konfliktům, rozhořely se spory...”

„To má být pokus o vtip? Narážka na to pálení knih?“

„Nebyla záměrná... ledaže by to bylo malé freudovské překnutí.“ Josefův úsměv jsem v zrcátku neviděl, ale zaznamenal jsem vrásky kolem jeho očí. „Proti pálení knih by se nemuseli bouřit jen Židé, ale taky zapřisáhlí akademici a literární elita. Svoboda projevu a tyhle věci.“

„To asi ano.“ Tíše jsem si povzdychl. „Ale nic takového, ani slovo námitky. Ti lidi ve frontě se k nacistickým vlajkonošům a paličům knih sotva otočili, vypadali, že mají hrůzu se jim jen na chvilku podívat do očí. Byli to lidi, co už jsou poražení, Josefe. Nezůstala v nich ani jiskřička bojovnosti.“

„Protože mají strach, Johannesi. Tak jako ty, když ses díval do toho ohně.“

„Viděl jsem tam Mathiasovy knihy.“ Vyslovil jsem to věcně, bez výrazu, nedal jsem najevo, jak jsem se v tu chvíli cítil. Jako bych byl uvnitř dutý.

„Aha.“ Všiml jsem si, jak Josefovy ruce pevněji sevřely volant a oči mu chvíli neklidně těkaly. Jako by přiznal, že tohle už je něco jiného, něco *osobního*.

Josefovy těkavé šedomodré oči byly tím prvním, co mě na něm zaujalo. Jako by v duchu neustále probíral různé vyšetřovací verze. Josefovi bylo necelých čtyřicet, měl řídnoucí pískově světlé vlasy, byl středně vysoký, jen něco přes metr sedmdesát, ale podsaditý jako býk. Nikdy jsem nepochyboval o pravdivosti jeho četných historek o tom, jak zatýkal podezřelé, přirážel je ke zdem a svazoval jim ruce. Byl to muž, kterého bylo lepší nedráždit.

Unaveně na mě houkl: „Až budeš mít příště v plánu jít si pro ‚amnestii‘ nebo zajít na jinou schůzku svolanou esesáky, dej mi nejdříve vědět.“ Zajel svým autem, zánovním Steyrem 220, jehož sedadla

stále pronikavě voněla kůží, k obrubníku a zastavil. „Já do té doby zjistím, co se dá ve spisech najít o Heinrichu Schnabelovi.“

„Díky.“ Podíval jsem se ven a zjistil, že zastavil před naším činžákem.

„Opatruj se,“ odpověděl Josef. „A pozdravuj ode mě Hanu a vaše dvě krásné děti.“

4

Sňatky mezi židy a státními příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve se zakazují. Zakazují se také sňatky mezi mischlinge prvního stupně a Němci, mezi židy a mischlinge druhého stupně a mezi dvěma mischlinge druhého stupně.

• Mathias

Rozhodl jsem se, že svého syna Ivora doprovodím do školy.

Na ulici jsme potkali paní Haiderovou, naši sousedku o pár domů dál, jak se vrací z pekárny se sáčkem v ruce. Kývl jsem na ni a usmál se.

„Dobré ráno!“

Odpověděla mi úsměvem a kývnutím, ale byly strohé, odměřenější než jindy. Jako by už začínala mít strach, že bratříčkování se Židem by ji mohlo dostat do potíží. *Nebo to byla jen moje představa?*

Poté, co mi Johannes včera večer zavolal a pověděl mi o té pasti s amnestií na Karmelitermarktu – o zabedněných obchodech, které cestou viděl, o mávání nacistickými vlajkami, o pálení knih a o tom, co se dozvěděl od Josefa Webera, našeho společného policejního rádece a kamaráda, který ho na poslední chvíli zachránil, jsem byl daleko pozornější vůči všem známkám změn. Sám jsem zatím viděl jen jeden zabedněný obchod.

Ne že bych nastalé změny potřeboval nějak zvlášť připomínat. Od toho tu bylo moje manželství.

Už to byly čtyři roky, co Emilia konečně odešla a zanechala mě s Ivorem samotného. Stejně jako Johannes jsem se oženil s dobrou rakouskou dívkou, také katoličkou, i když Emilia nebyla ani v nejmenším nábožensky založená. Ale na rozdíl od Johannese a Hany skončilo mé manželství s Emilií přímo katastrofálně.

Později, když jsme to probírali s Johannesem – byla to další oblast, v níž naše životy plynuly po podobných cestách, nejenže jsme byli spisovatelé, ale podobaly se i naše sňatky –, jsem vyjádřil pochybnost, jestli snad i já nejsem vinen snahou „očistit“ svou rodinu, zařídit, aby vypadali méně židovsky, tváří v tvář rostoucí zatrpklosti a postupně i otevřenému nepřátelství vůči Židům v Rakousku. Vlastně to vůbec nezačínalo nějakou snahou dopřát svým dětem bezpečí, protože zpočátku jsme žádná předvídatelná rizika neviděli. Jen tu zatrpklost. „*Pro své děti chceme všichni to nejlepší,*“ řekl jsem tehdy Johannesovi. „*Takže šlo prostě o to, že jsem nechtěl, aby se na Ivora někdo díval jako na ‚méněcenného‘. Aby musel snášet tyhle poznámky, posměšky a někdy jen pohrdavé pohledy. Proč by měl trpět kvůli mému původu?*“

Ale sotva jsem to vyslovil, hned jsem si uvědomil, že i já, stejně jako Emilia, jsem si dovolil stát se příliš přecitlivělým vůči protizidovské náladě, která pronikala rok co rok hlouběji do rakouské společnosti.

Před mým vlastním židovským původem prostě nebylo úniku. Můj otec Isaac Kraemer a matka Lena, nejstarší sestra Samuela Namala, byli oba Židé a pravidelně navštěvovali synagogu – i když já jsem byl v tomto ohledu spíše odpadlík. Ale i přes ten etnický ústupek v mém manželství se Ivor nakonec svými tmavohnědými vlasy i očima podobal spíše mně než Emilii.

Když jsem Emilii poznal, byla to neúspěšná herečka a tanečnice s bezstarostným úsměvem, vlasy obarvenými na ohnivě rudo a s jiskrou v oku. Po představení si vždycky ráda dopřála sklenku

šampaňského, ať bylo povedené, nebo nepovedené. Pro někoho by možná byla trochu až příliš přelétavá, ale pro mě to byla součást její přitažlivosti – miloval jsem jejího lehkomyšlného, bezstarostného ducha a šarm. A pro Emilii, o šest let mladší než já, možná mé kouzlo spočívalo v tom, že jako židovský spisovatel jsem byl v jejích očích jiný, nekonvenční, *vzrušující*. Polovina jejích přátel byli tak jako tak socialističtí disidenti, takže to nebylo nic nového. Vždycky je snazší vzhlížet k „rebelům“, když jste mladí, říkal jsem si, dříve, než i vy podlehnete konvencím. Do roka jsme Emilia a já byli svoji.

Ivor se narodil o čtyři roky později. Ale to už ty společenské konvence spolu s usedlostí a jednotvárností manželství začínaly Emilii udolávat. S neustálým Hitlerovým vzestupem v Německu koncem 20. let, který vyvrcholil roku 1933 jeho jmenováním kancléřem, začala být převratná změna v přístupu vůči Židům v Rakousku den ode dne patrnější. Dalším faktorem byl fakt, že Emilia mezitím v herecké kariéře dosáhla větších úspěchů a přesunula se do kostnatějších kruhů vysoké společnosti, čímž se vzdálila od svých starých socialistických, rebelských a disidentských přátel. Tlaky těchto dvou pólů – na jedné straně přátelé ze společnosti a jejich komentáře, na druhé naše manželství – pro ni byly čím dál neslučitelnější a ona se tu rozšiřující propast snažila překonat alkoholem. Další šampaňské a víno po představeních a nakonec i neskrývané pití doma.

Jednou, když jsem poznamenal, že už možná pije příliš, mě probodla pohledem a odsekla: „*A proč myslíš, že to dělám, Mathiasi? Není snadné být v dnešním světě provdaná za Žida, víš?*“

Snad k tomu všemu přispělo i to, že v počátcích své spisovatelské kariéry jsem nebyl příliš úspěšný – nejlepší knihy jsem napsal, až když bylo Ivorovi šest let, a to už bylo naše manželství v troskách. Jednou večer, když se vrátila z další oslavy s přáteli po představení opilá šampaňským, uprostřed další hádky se na mě uškíbla: „*Moji*

prátele si myslí, že tvé knížky jsou směšné. Žádný Goethe nebo Kafka vážně nejsí, že ne?“ Nevyslovená, ale očividná pravda, že literární elitáři se na obyčejné autory detektivek a thrillerů dívají spatra. Ale teď ta „pravda“ visela nad mým manželstvím spolu se skutečností, že jsem byl jen druhořadý Žid.

Poslední kapka přišla, když se Emilia seznámila s Gerhardem, bohatým německým průmyslníkem, který se do ní po zhlédnutí jejího výkonu ve hře *Pygmalion* ve vídeňském Ronacher Theatre na první pohled zamiloval. Měli spolu poměr, který Emilia zpočátku zapírala, ale po půl roce víceméně veřejného scházení s Gerhardem požádala o rozvod. Ochotně jsem souhlasil. Taky jsem toho měl dost.

Gerharda si vzala do šesti týdnů od našeho rozvodu. V době, kdy byla Emilia ještě doma, když zrovna nepila nebo nebudovala svou hereckou kariéru, nebyla ani Ivorovi příliš dobrou matkou – snad vnímala i jeho jako součást toho tlaku, který na ni byl kladen, součást *mě*. Neměla proto námitek proti svěření Ivora do mé péče, vlastně právě naopak. Sama věděla, že kdyby se o něj měla trvale starat, byla by bezradná, a tak ochotně souhlasila, že ho bude vídat jen jednou týdně.

Jedním z přínosů toho, že do Emiliina života vstoupil Gerhard, bylo, že omezila pítí. Snad proto, že si o tom s ní promluvil, anebo možná prostě proto, že ten tlak dvojího života konečně pominul. Gerhardův podnik vyráběl automobilové součástky, měl hlavní výrobní závod ve Stuttgartu a vídeňskou pobočku v Brigittenau. Dva měsíce po jejich sňatku začal Gerhard potřebovat trávit víc času ve stuttgartské továrně, a tak se tam s ním Emilia přestěhovala. Ivora jezdila navštěvovat zprvu jednou za měsíc, potom už ani to ne.

S čím dál delšími absencemi se Emilia začala chovat jako polázněná maminka, kterou nikdy dříve nebyla. Objevila se v novém Mercedesu, zavlála na ulici v sobolím nebo norkovém kožichu

v oblaku vůně Léntheric, krásná jako vždy a s náručí plnou dárků pro Ivora, zasypala ho polibky a objetími, samé: „*Ach můj Bože, tolik jsi mi chyběl!*“

Pak mi oba zamávali na rozloučenou a Emilia vzala Ivora do parku, na trh, do cirkusu nebo kina, a když se za dvě nebo za tři hodiny vrátili, Ivor jen zářil. Po jedné z těchto návštěv, když si Ivor hrál se skoro půlmetrovým modelem kabrioletu Mercedes, v jakém Emilia přijela, se mě tesklivě zeptal: „Proč se s maminkou nemůžu vídat častěji?“

„To by bohužel asi nešlo,“ odpověděl jsem mu po krátkém přemýšlení. Těžko bych Ivorovi vysvětloval, že jsou to právě ty dlouhé odmlky, kvůli čemu mu matčiny návštěvy připadají tak úžasné.

„Ale proč ne? Teď už je to dobrá máma.“

Tím prakticky bezděky přiznal, že předtím byla jako máma *špatná*.

Tím to bylo ještě těžší vysvětlit, a tak jsem se jen shovívavě usmál a hravě mu rozcuchal vlásky: „Ještě uvidíme.“

Odpovídám mu tak dodnes.

Když se mě Ivor zeptal, jestli ho od teď budu vodit do školy a ze školy každý den – normálně bych se střídal se svou o čtyři roky mladší sestrou Erikou, která Ivora zbožňovala, také odpovídám: „Uvidíme.“ Když přišel anšlus, nechtěl jsem, aby se Erica náhodou potkala s esesáky. Doufal jsem, že jejich otázky dokážu zodpovědět – nebo se jim vyhnout – obratněji.

Včera když jsem Ivora vyzvedl po škole, sdělil mi, co jim oznámila třídní učitelka – že od teď se děti ve škole budou dělit jinak než předtím. „Říkala něco o Židech a míšencích. Je to pravda?“ Následovalo další: „Uvidíme.“

A nyní jsem přicházel s Ivorem ke školní bráně. Uviděl jsem ředitele školy, pana Leitnera, jak se dívá mým směrem a tváří se, že se mnou chce mluvit.

Dělal jsem, že ho nevidím. Jen jsem Ivora rychle objal na rozloučenou, popřál mu hezký den a odešel.

Čekala mě schůzka s Julianem Reisnerem. A navíc to poslední, o čem se mi teď s panem Leitnerem chtělo diskutovat, bylo, jestli můj syn bude ode dneška rakouským občanem první, druhé nebo třetí kategorie.

5

*„Je pravda, že děláme pokroky. Ve středověku by mě upálili.
Teď se spokojí s tím, že pálí mé knihy.“
– Sigmund Freud*

• Mathias

Naštěstí jsem cestou k Ivorově škole a zpátky nepotkal mnoho esesáků ani vojáků – aspoň tedy žádného, který by mi věnoval větší pozornost nebo se tvářil, že bude chtít vidět mé doklady, eventuálně se mě na něco ptát.

Blok od Julianovy kanceláře jsem uviděl skupinu esesáků, kteří působili horlivěji a ostražitěji a pátrali očima všude kolem. Bylo to jen pár ulic od Heldenplatzu, jednoho z hlavních vídeňských náměstí a parků, takže dost rušné místo, ale zatím jsem je viděl zastavit jen jednoho člověka, a tak jsem to riskl.

Oči jednoho z nich se stočily mým směrem, když jsem se přiblížil po opačné straně ulice, ale nezastavily se na mně. Právě když jsem vojáky míjel, zmizel jsem jim za skupinkou lidí, kteří mířili opačným směrem, a neodvážil jsem se ohlédnout. Sotva se však můj dech trochu zklidnil, spatřil jsem na dalším rohu před sebou další hlouček vojáků. *Něco se dělo!*

Minout tuhle skupinu nepovšimnut bude těžší, protože Julianova kancelář se nacházela až v další vedlejší ulice.

Pohrával jsem si s nápadem, že přejdu až na poslední chvíli, jako bych zapomněl, že jsem měl zabočit už tady, přímo naproti nim, ale